

УДК 316.724-053.5:052.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2026-1-301-308>

THE STRUCTURE OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER-SPEECH THERAPIST

СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

Oleksandr CHALYI,

Postgraduate Student specialty A 6 –
Special education under the
educational program «Speech
Therapy»,
Oles Honchar Dnipro National
University,
72, Nauky Ave., Dnipro, 49045,
Ukraine

Олександр ЧАЛИЙ,

аспірант спеціальності А 6 –
Спеціальна освіта за освітньою
програмою «Логопедія»,
Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара,
просп. Науки, 72, м. Дніпро, 49045,
Україна

o.chalyi2002@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-8805-6077>

ABSTRACT

The article is devoted to highlighting the structural components of the communicative competence of the future teacher-speech therapist. The communicative competence of the future teacher-speech therapist is defined as the ability to humanistically oriented interaction with students, which ensures the management of systems of role and interpersonal interaction of the subjects of the educational process. The level of communicative competence of a speech therapist reflects the socio-psychological atmosphere of modern Ukrainian society, the state of public morality, and the success of pedagogical activity. It is shown that interpersonal communicative interaction is conditioned by professional mastery of linguistic means, mechanisms of psychological influence, a variety of educational means, techniques, methods and forms of work and awareness of individual expressive capabilities – language, facial expressions, gestural, pantomime.

The study of the phenomenon «communicative competence of the future teacher-speech therapist» has significant pedagogical potential, and its implementation will contribute to the professional and personal development of students of higher education institutions. The structure of communicative competence developed by us is presented as a multifaceted system, which includes the following components: motivational, axiological, information-content and operational-activity. The selection of these components is purely analytical in nature and is aimed at a deeper understanding of the nature of communicative competence. In our opinion, the motivational component plays a key role in the structure of communicative competence of a future speech therapist teacher and reflects the main characteristics of a humanistic approach to interaction with students. At the same time, in real practice, all elements of this structure closely interact and depend on each other. It is their interdependence that creates the basis for the integral communicative activity of the future speech therapist teacher, which allows effective solving of pedagogical tasks.

Key words: *communication, communicative competence, structure, component, speech therapist teacher.*

Вступ. Проблема комунікації та комунікативної компетентності особистості знаходиться на стику гуманістичної педагогіки та соціальної психології. Її виникнення зумовлене розвитком соціально-економічних процесів, що відбуваються в умовах сучасної цивілізації. Комунікативна компетентність забезпечує управління системами рольової та міжособистісної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу. Школу можна розглядати як соціологічну модель суспільства, що відтворює всю систему соціальних цінностей. Рівень комунікативної компетентності педагога-логопеда відбиває соціально-психологічну атмосферу сучасного українського суспільства, стан суспільної моралі, успіх педагогічної діяльності. Міжособистісна комунікативна взаємодія обумовлена професійним володінням лінгвістичними, паралінгвістичними засобами, механізмами психологічного впливу, різноманітним виховним засобів, прийомів, методів та форм роботи та усвідомленням індивідуальних експресивних можливостей – мовних, мімічних, жестикуляційних, пантомімічних.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень свідчать про наявність деяких передумов вирішення питання формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Необхідність підвищення професійної компетентності фахівців досліджено такими вітчизняними науковцями, як: О. Пометун, О. Савченко, О. Форостян, Н. Хамська, В. Химинець та ін. Теоретико-методологічні основи підготовки педагогів для роботи в інклюзивних умовах розробляли: О.Гноєвська, І. Кузава І.Луценко О. Мартинчук, О. Казачінер Д. Супрун та ін. Якість підготовки майбутніх логопедів до здійснення різних функцій професійної діяльності стала об'єктом дослідження у працях таких учених: Н.Басалюк, В.Білан, В.Гладуш, С. Миронова, Ю. Пінчук, О. Потапенко, Л. Руденко, К. Островська, С. Цимбал-Слатвінська, Д. Шульженко, Л. Черніченко та ін. Вирішення завдань формування комунікативної компетентності фахівців різних галузей було предметом дослідження таких науковців як Н. Дусь, Н. Калюжка, І. Когут, Н. Коношенко, С. Коношенко, В. Назаренко, З. Підручна, Л. Савенкова, І. Трубник, В. Черевко та ін. Проте спеціальних досліджень, що розглядають проблему формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя-логопеда в системі вищої освіти, ми не зустріли.

Метою статті є теоретичне обґрунтування структурних компонентів комунікативної компетентності майбутнього учителя-логопеда.

Методи та методики дослідження. Методи узагальнення, аналізу, синтезу, систематизації були використані для теоретичного обґрунту-

вання структурних компонентів комунікативної компетентності майбутнього учителя-логопеда.

Результати та дискусії. Аналіз наукової літератури вказує на складну структурну організацію комунікативної компетентності. Зокрема, Т. Кожушкіна, базуючись на інтерактивному підході, визначає структуру комунікативної компетентності через кілька ключових складових. До особистісних характеристик вона відносить спрямованість на спілкування, систему установок у міжособистісній взаємодії, моральні цінності, здатність до діалогу, потребу у взаємодії, креативність і автономність. Когнітивні характеристики включають знання закономірностей міжособистісної комунікації, здатність аналізувати різноманітні ситуації спілкування, а також перцептивні й семіотичні здібності. Емоційні характеристики, на думку дослідниці, охоплюють глибину емоційної сфери, емпатію та особливості самооцінки, тоді як поведінкові характеристики зосереджені на широкому спектрі комунікативних умінь, мовленнєвих навичок, різноманітних моделей поведінки в міжособистісній взаємодії, навичках саморегуляції та ведення рівноцінного діалогу [5, с. 45-46].

Окремий аспект вивчення комунікативної компетентності реалізується через соціально-перцептивний підхід. На основі цієї концепції Н. Дусь проведено дослідження, що визначило властивості особистості, необхідні для ефективного спілкування. Серед таких характеристик авторкою виокремлюються орієнтація на інших людей, розвиток пізнавальних інтересів, вихованість емоційної сфери, здатність обирати адекватну поведінкову стратегію, спосіб взаємодії з іншими, розуміння власних особливостей та свідоме управління своєю поведінкою. Дослідниця у межах комунікативної компетентності особистості окреслює низку вмінь: здійснювати соціально-психологічний аналіз ситуації спілкування; розробляти адекватні програми взаємодії з огляду на кожну унікальну ситуацію; адаптуватися до соціально-психологічного контексту комунікативної атмосфери; ефективно керувати процесом спілкування з опорою на соціально-психологічні чинники [2, с.3 7].

Згідно з підходом Н. Калюжки [3] до структури комунікативної компетентності як інтегративного міжособистісного утворення входять два компоненти. Перший відповідає за безпосереднє проявлення комунікативної компетентності в реальних актах спілкування та поведінці. Він включає рівень практичних комунікативних навичок і знання закономірностей міжособистісної комунікації, а також усвідомлення власних і чужих комунікативних якостей. Другий компонент охоплює цінності й орієнтації у сфері спілкування, специфічну мотивацію, потребу у взаємодії і внутрішні налаштування особистості для успішного спілкування з іншими.

Комунікативну компетентність у науковій роботі «Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчи-

теля» І. Когут трактує як здатність передбачати конкретний контекст комунікації, орієнтуватися в умовах, у якій перебуває людина; розвивати комунікативно-виконавські навички, що дозволяють добирати оптимальну комунікативну структуру для даної теми спілкування та реалізувати задумане; усвідомлювати власний психологічний потенціал і потенціал співрозмовника; застосовувати техніки самоналаштування і саморегуляції під час спілкування, зокрема долаючи психологічні бар'єри, знімаючи напругу та емоційно адаптуючись до конкретної ситуації; раціонально розподіляти свої зусилля у комунікації [4, с. 39].

Представляє інтерес для нашого дослідження висновок науковців, згідно з яким комунікативна культура проявляється через соціально-психологічні комунікативні вміння, через логіко-композиційні, інформаційні комунікативні вміння, що визначають культуру мислення, та мовні комунікативні вміння, що визначають культуру мови. Дослідники додають, що компоненти взаємно впливають один на одного та межі між ними досить прозорі [6].

Аналіз літературних джерел доводить, що хоча існують різноманітні підходи до визначення структури комунікативної компетентності, більшість авторів узгоджується щодо наявності трьох основних компонентів: теоретичного, особистісного та практичного. Однак найбільші дискусії серед фахівців точаться навколо характеристик особистісної складової.

На наш погляд, у структурі комунікативної компетентності учителя-логопеда мотиваційний компонент відіграє ключову роль і відображає основні характеристики гуманістичного підходу до взаємодії з учнями. Мотиви формують діяльнісний потенціал особистості та забезпечують її здатність до трансформації навколишнього середовища у процесі педагогічного спілкування.

Мотиваційний компонент знаходить своє відображення у поступовому формуванні спеціалізованої спрямованості професійної діяльності вчителя-логопеда, що базується на пріоритетності цілей гуманістичного розвитку особистості учня. Межі мотиву визначаються двома основними аспектами: потребою, яка виступає його джерелом, та спонуканням, спрямованим на досягнення заданої мети.

У цьому контексті Л. Савенкова визначає потребу як внутрішній стан об'єктивно й суб'єктивно усвідомленого дефіциту, що стимулює активність людини, сприяючи її розвитку та еволюції суспільства загалом. Авторка зазначає, що потреби можна розглядати як своєрідні психічні стани напруги та незадоволеності, які виникають унаслідок дисбалансу між внутрішніми і зовнішніми умовами діяльності [7, с. 63].

У структурі мотиваційного компонента комунікативної компетентності педагога особливе місце посідають цілі педагогічної комунікації. Для гуманістично орієнтованого вчителя-логопеда центральною метою педагогічної взаємодії є створення умов для підтримки учнів через педа-

гогічний супровід, що передбачає надання своєчасної допомоги у вирішенні життєво важливих проблем і стимулювання їхньої ініціативності.

Аксіологічний компонент комунікативної компетентності представляє сукупність ціннісних орієнтацій педагога, якими він керується у своїй професійній діяльності. Ціннісні орієнтації можна визначити як систему прагнень особистості; вони є найвищим рівнем розвитку уявлень про ідеали, сенс життя та діяльності, що слугують внутрішнім джерелом її активності.

У професійно-педагогічній діяльності важливу роль відіграють ціннісні орієнтації, які проявляються у ставленні логопеда до педагогічної теорії, навчального процесу, особистості студента, а також власного ідентичного сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності. У рамках гуманістичної парадигми освіти особливе значення набувають такі основоположні цінності педагога, як безумовне сприйняття учня як особистості, підтримка його розвитку, співчутливість, розуміння, толерантність щодо поведінки та вчинків студентів, а також суворе дотримання етичних норм і принципів педагогічної взаємодії. Ці цінності закріплюються у свідомості педагогів і формують їхню професійну спрямованість, що орієнтована на творчу діяльність, всебічний розвиток особистості учнів та конструктивну співпрацю.

Ефективна гуманістично орієнтована взаємодія з учнями вимагає від логопеда володіння спеціалізованим комплексом знань, що забезпечує виконання інформаційно-змістової частини комунікативної компетентності. Для досягнення ефективної комунікативної та педагогічної взаємодії з учнями, вчителю-логопеду необхідно володіти низкою фундаментальних знань. До них належать відомості про психологічну структуру особистості учня, закономірності розвитку дитини з урахуванням її статі, вікових особливостей та індивідуальних характеристик. Крім того, важливим є знання структури комунікативного акту, методів організації педагогічної взаємодії, прийомів управління педагогічним спілкуванням, а також морально-етичних норм і правил спілкування з учнями. Необхідними є також алгоритми поведінки у конкретних ситуаціях педагогічного спілкування, тактики й стратегії взаємодії, а також стилі педагогічної комунікації [3, с. 98].

Отже, структура педагогічної комунікативної взаємодії може бути описана через такі компоненти: «хто» (суб'єкт комунікації, зазвичай педагог), «кому» (адресат комунікації – окремих учень або група учнів), «що» (зміст комунікаційного процесу, який може складатися як з навчального матеріалу, так і особистісно орієнтованого контенту з метою особистісного розвитку учня), «як» (специфічний прийом, заснований на відповідному засобі комунікації), та «ефективність повідомлення» (ступінь адекватності сприйняття учнем переданого змісту).

Знання вчителем-логопедом морально-етичних норм і правил спілкування з учнями забезпечує формування алгоритмів поведінки в межах різноманітних педагогічних ситуацій, а також визначає тактики і стратегії взаємодії. Крім того, обізнаність у стилях педагогічного спілкування має вирішальне значення.

У рамках обґрунтування операційно-діяльнісного компоненту комунікативної компетентності вчителя-логопеда особливо важливим є дослідження Ф. Бацевич. У цій роботі автор запропонував комплекс дій, які дозволяють педагогу цілеспрямовано формувати бажану стратегію комунікативної взаємодії. В основу цих дій входять діагностичні, виконавчі та оцінні аспекти. Оцінні дії педагога, на думку дослідника, пов'язані із вмінням робити обґрунтовані висновки, є важливим елементом удосконалення комунікативної діяльності. Самоаналіз спілкування дозволяє комплексно оцінити змістовну єдність взаємодії зі студентом [1, с. 37].

Висновки. Теоретичне осмислення питання підтвердило наше переконання, що дослідження феномену «комунікативна компетентність майбутнього учителя-логопеда» має значний педагогічний потенціал. Його реалізація сприятиме професійному й особистісному розвитку студентів закладів вищої освіти. Комунікативна компетентність майбутнього учителя-логопеда визначається як здатність до гуманістично орієнтованої взаємодії з учнями. Розроблена нами структура комунікативної компетентності представлена як багатогранна система, що включає такі компоненти: мотиваційний, аксіологічний, інформаційно-змістовий та операційно-діяльнісний. Виділення цих складових мало суто аналітичний характер і було спрямоване на більш глибоке розуміння природи комунікативної компетентності. У реальній практиці всі елементи цієї структури тісно взаємодіють і залежать один від одного. Саме їхня взаємозалежність створює підґрунтя для інтегральної комунікативної діяльності майбутнього учителя-логопеда, що дозволяє ефективно вирішувати педагогічні завдання. Перспективою подальших розвідок вбачаємо розробку критеріальної бази дослідження рівня сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів-логопедів.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Дусь Н.А. Формування культури педагогічного спілкування у студентів гуманітарно-педагогічного коледжу : дис. ... к.пед.н. : 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця. 2008. 201 с.
3. Калюжка Н.С. Формування риторичних умінь у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи : дис. ... к.пед.н. : 13.00.04 / Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький. 2011. 182 с.

4. Когут І. В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя : дис. ... к.пед.н. : 13.00.04 / Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Полтава. 2015. 178 с.

5. Кожушкіна Т. Л. Формування культури міжособистісної взаємодії студентів педагогічного коледжу у процесі фахової підготовки : дис. ... к.пед.н. : 13.00.04 / ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля». Дніпро. 2020. 230 с.

6. Коношенко С. В., Коношенко Н. А., Трубник І. В. Сутність і структура комунікативної культури майбутнього фахівця соціальної сфери / *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2023. № 1 (355). С. 173–180. DOI [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1\(355\)-173-179](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1(355)-173-179).

7. Савенкова Л. О. Психологія спілкування : навч. посіб. / за заг. ред. Л. О. Савенкової. Київ : КНЕУ, 2015. 309 с.

References

1. Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky : pidruchnyk* [Basics of communicative linguistics]. Kyiv : Akademiia [in Ukrainian].

2. Dus', N. A. (2008). *Formuvannya kul'tury pedahohichnoho spilkuvannya u studentiv humanitarno-pedahohichnoho koledzhu* [Formation of a culture of pedagogical communication among students of the Humanitarian and Pedagogical College] : dys. ... к.пед.н. : 13.00.04 / Vinnyts'kyu derzhavnyu pedahohichnyu universytet imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Vinnytsya [in Ukrainian].

3. Kalyuzhka, N. S. (2011). *Formuvannya rytorychnykh umin' u fakhoviy pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly* [Formation of rhetorical skills in professional training of future primary school teachers] : dys. ... к.пед.н. : 13.00.04 / Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu derzhavnyu pedahohichnyu universytet imeni Hryhoriya Skovorody. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu [in Ukrainian].

4. Kohut, I. V. (2015). *Formuvannya profesiyno-pedahohichnoyi komunikativnoyi kompetentnosti maybutn'oho vchytelya* [Formation of professional and pedagogical communicative competence of the future teacher] : dys. ... к.пед.н. : 13.00.04 / Poltav's'kyu natsional'nyu pedahohichnyu universytet imeni V.H. Korolenka. Poltava [in Ukrainian].

5. Kozhushkina, T. L. (2020). *Formuvannya kul'tury mizhosobystisnoyi vzayemodiyi studentiv pedahohichnoho koledzhu u protsesi fakhovoyi pidhotovky* [Formation of the culture of interpersonal interaction of students of the pedagogical college in the process of professional training] : dys. ... к.пед.н. : 13.00.04 / VNZ «Universytet imeni Al'freda Nobelya». Dnipro [in Ukrainian].

6. Konoshenko S. V., Konoshenko N. A., Trubnyk I. V. (2023). *Sutnist' i struktura komunikativnoyi kul'tury maybutn'oho fakhivtsya sotsial'noyi sfery* [The essence and structure of the communicative culture of the future specialist in the social sphere]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 1 (355). 173–180. DOI : [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1\(355\)-173-179](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1(355)-173-179) [in Ukrainian].

7. Savenkova, L. O. (2015). *Psykhohohiia spilkuvannia* [Psychology of communication]. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена висвітленню структурних компонентів комунікативної компетентності майбутнього учителя-логопеда. Комунікативна компетентність майбутнього учителя-логопеда визначається як здатність до гуманістично орієнтованої взаємодії з учнями, що забезпечує управління системами ролівої та міжособистісної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу. Рівень комунікативної

компетентності педагога-логопеда відбиває соціально-психологічну атмосферу сучасного українського суспільства, стан суспільної моралі, успіх педагогічної діяльності. Показано, що міжособистісна комунікативна взаємодія обумовлена професійним володінням лінгвістичними засобами, механізмами психологічного впливу, різноманітним виховним засобів, прийомів, методів та форм роботи та усвідомленням індивідуальних експресивних можливостей – мовних, мімічних, жестикуляційних, пантомімічних.

Дослідження феномену «комунікативна компетентність майбутнього учителя-логопеда» має значний педагогічний потенціал, а його реалізація сприятиме професійному й особистісному розвитку студентів закладів вищої освіти. Розроблена нами структура комунікативної компетентності представлена як багатогранна система, що включає такі компоненти: мотиваційний, аксіологічний, інформаційно-змістовий та операційно-діяльнісний. Виділення цих складових має суто аналітичний характер і спрямоване на більш глибоке розуміння природи комунікативної компетентності. На наш погляд, у структурі комунікативної компетентності майбутнього учителя-логопеда мотиваційний компонент відіграє ключову роль і відображає основні характеристики гуманістичного підходу до взаємодії з учнями. При цьому, у реальній практиці всі елементи цієї структури тісно взаємодіють і залежать один від одного. Саме їхня взаємозалежність створює підґрунтя для інтегральної комунікативної діяльності майбутнього учителя-логопеда, що дозволяє ефективно вирішувати педагогічні завдання.

Ключові слова: комунікація, комунікативна компетентність, структура, компонент, вчитель-логопед.

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026